ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΤΗΣ ΜΑΝΤΑΓΚΑΣΚΑΡΗΣ

III

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ ΤΗΣ ΣΥΦΟΡΑΣ

Συφορά λένε τὸ μεγάλο ποτάμι ποὺ βρίσκετσι στὴ βοριανὴ ἄκρη τῆς 'Αναλαλάβας (1). Οἱ Σακαλαβιανοὶ τὸ λατρεύουνε σὰν κάτι θεῖκό, ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ δυὸ ἀπ' τοὺς βασιλιάδες τους, μέσα στὰ νερά του κοιμοῦνται βαθὺ ὕπνο. Καὶ νά, τί λέει ἡ παράδοση.

Στὸν καιρὸ τοῦ Ραντάμα τοῦ Α' (2), αὐτουνοῦ ποὺ δοκίμασε νὰ ὑποτάξη ὅλους τοὺς Σακαλαβιανοὺς τῆς βοριανῆς ἀνατολῆς, τὸ μέρος τοῦτο διοικοῦντανε ἀπὸ τὸν Κοτονιανιαρίβο (3) καὶ τὴν ἀδερφή του Καλοφανζαβα (4). Αὐτοὶ οἱ δυὸ βασιλιάδες, ποὺ συβολίζουνε τὴν ἐθνικὴ ἀντίσταση ἐνάντια στοὺς καταχτητὲς Χοβάδες, εἴχανε μεγάλη δύναμη στὸ κράτος τους.

Μιὰ μέρα μαθεύτηκε ἐκεῖ πέρα πὼς ἔρχουνταν οἱ γρουναδες (5). καὶ μαζευτήκανε στὸ χωριὸ 'Αντονιμπὲ (6) οἱ ἀρχηγοὶ κ' οἱ ἀρχοντοι τῶ Σακαλαβιανῶ, μαζὶ μὲ πολλοὺς πολεμισταδες γιὰ νὰ σκεφτοῦνε τί ἔπρεπε νὰ κάμουνε γιὰ νὰ διαφεντέψουνε τὴ λευτεριά τους. Ὅλοι πάνου κάτου οἱ ἀρχηγοί, ἀποκαμωμένοι ἀπ' τοὺς πρωτητερινοὺς πολέμους, θέλανε νὰ ὑποταχτοῦνε στὸ Ραντάμα, καὶ προτιμούσανε νὰ πλερώνουνε φόρο, παρὰ νὰ ζοῦνε τὴν ἀνταρτικη ζωὴ τῆς φτώχειας καὶ τῆς ἀνησυχίας. Μονάχα ὁ Κοτονιανιαρίβο κ' ἡ Καλοφανζαβα θελήσανε νὰ πολεμήσουνε ἴσαμε τὴν τελευταία τους πνοή. Προτιμούσανε τὸ θάνατο ἀπὸ τὴ σκλαβιά, κι ὅλοι οἱ ὑπάκουοί τους συφωνούσανε.

Στὴ μάχη ποὺ ἀκολούθησε οἱ στρατιῶτες τοῦ Ραντάμα, κατατσακίσανε τοὺς Σακαλαβιανούς. Αὐτοὶ περιοριστήκανε στὰ βοριανά, καὶ σκορπισμένοι, φτάσανε ἀπ' τὶς ἀκρογιαλιὲς στὸ χωριὸ 'Αμπαριβαν κόρο (7). Ὅμως καὶ κεῖ τοὺς κυνηγήσανε οἱ Χοβάδες, καὶ πάλε τοὺς νικήσανε, καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ πᾶνε ἀκόμα πιὸ πέρα, στὸ χωριὸ 'Αμπασικέλι (8), κοντὰ στὸ ποτάμι ποὺ τὸ λένε σήμερα Συφορά, καὶ τότες τὄλεγαν Στοιχειό. Σὰ φτάσανε καὶ κεῖ οἱ Χοβάδες, οἱ κυνηγημένοι Σακαλαβιανοὶ ἀνεβήκανε τὴν ἀκρορεματιὰ τοῦ Στοιχειοῦ, ὡς ποὺ φτάσανε σ' ἕνα δάσο ποὺ τὸ λέγανε 'Αναλαμαχαβέλονα (9), ποὺ βρίσκεται καὶ σήμερα κοντὰ στὴν 'Αμπαντοκόφα, στ' ἀνατολικὰ τῆς 'Αναλαλάβας.

Αὐτοῦ λοιπὸν τοὺς στριμώξανε οἱ Χοβάδες. Κι ὁ βασιλιὰς Κοτονιανιαρίβο μαζωξε ὅλους τοὺς δικούς του καὶ τοὺς εἶπε. «Τώρα οἱ περσότεροι ἀπ' τοὺς στρατιῶτες μου, οἱ συντρόφοι σας, σκοτωθήκανε γιὰ τὴ λευτεριά. Ὅσο κι ἂν πολεμᾶμε τοὺς γρουνάδες βλέπετε πὼς δὲν μποροῦμε νὰ διαφεντέψουμε τὴ γῆς τῶν πατεράδω μας. Ἐσεῖς, γιὰ νὰ σωθεῖτε, περάστε τὸ ποτάμι μὲ τὸ μονόξυλό σας, πιάστε τ' ἀντικρυνὰ ριζοβούνια, ποὺ εἶναι δύσκολο στοὺς ὀχτρούς μας νὰν τὰ κυριέψουνε. Ἐγὼ ὅμως, θὰ πεθάνω δῶ πέρα. Προτιμῶ τὸ θάνατο. ἀπὸ τὴ ζωὴ χωρὶς τὸ βασίλειό μου. Ἀ ζήσω σκλαβωμένος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς χαμαληδες, θὰ γίνω ἀφορμὴ νὰ σηκωθοῦνε ἐναντίο μου ἀπὸ τὸν ὕπνο τους οἱ σκιὲς τῶν προγόνω μου, ποὺ ὅλοι τους ζήσανε καὶ πεθανανε βασιλιάδες. Φύγετε λοιπὸν ὅλοι σας, κ' ἐγὼ θὰ πεθάνω».

Αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ βασιλιὰ ἐνθουσιάσανε τοὺς λίγους πολεμιστάδες ποὺ εἴχανε ἀπομείνει, κι ὅλοι τους τότες ὡρκιστήκανε νὰ πεθάνουνε μαζί του. Πήρανε τὸ λοιπὸν ἕνα μεγάλο ξέσκεπο καραβι, γιὰ νὰ μποῦνε μέσα, κι ὁ βασιλιὰς διάταξε νὰ κάμουν σανιδένια καπάκια, γιὰ νὰν τὸ κουβερτώση. Αὐτὴ ἡ δουλειὰ βάσταξε πολὺν καιρό, μὰ οἱ Σακαλαβιανοὶ εἶτανε ἀσφαλισμένοι σ' αὐτὸ τὸ μέρος, γιατὶ ἔμοιαζε σὰν κλεισοῦρα, ποὺ δύσκολο κανεὶς νὰ μπῆ μέσα της.

Σὰν τοιμαστήκανε ὅλα, ἡ Καλοφατζάβα εἶπε στὸν ἀδερφό της. — «Τώρα, ἀδερφέ μου, βλέπω πὼς ἔχεις πραματικὸ σκοπὸ νὰ πεθάνης, κ' ἐγὼ εἶμαι ἕτοιμη νὰ κάμω τὸ ἴδιο. Μιὰ κοιλιὰ μᾶς γέννησε, μιὰ ζωὴ μᾶς ἕνωσε, μιὰ τύχη πρέπει νὰ μᾶς πάρη. Δὲν ἔχω πιὰ στὸν κόσμο ἄλλονε ἀπὸ σένα, καὶ δίχως σένα νὰ ζήσω δὲν μπορῶ. Ὅμως, ἂν κι ἀποφασισα νὰ πεθάνω, ξέρεις πὼς εἶμαι ἄρρωστη, κ' ἡ ἀρρώστια μου μὲ μποδίζει νὰ ρθῶ μαζί σας στὸ θάνατο. Θὰ παρω τὴν ἀκροποταμιὰ τοῦ 'Ανιατάμπο ἴσαμε τὸ Μανανιαζέρι (10), καὶ κεῖ θὰ πεθάνω.

Σὰν ἔφυγε ἡ Καλοφανζαβα κατὰ τὰ ἀνατολικὰ μέρια, ὁ ἀδερφός της ἑτοίμασε ὅλα τὰ πάντα, μπῆκε στὸ καραβι μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς πολεμισταδες ποὺ θελήσανε νὰ πεθάνουνε μαζί του, ἔβαλε καὶ κάρφωσαν τὰ σανίδια ποὺ εἶχε τοιμάσει γιὰ κουβέρτα τοῦ καραβιοῦ, κ' ἔτσι αὐτὸ σφαλίστηκε καλά. Καμπόσοι ἀπ' τοὺς συντρόφους του βαττούσανε τρουπανια, κι ὅταν οἱ ἄθρωποι ποὺ δὲ θελήσανε νὰ πεθανουνε μαζὶ μὲ τὸ βασιλιά, ἔφεραν τὸ καράβι στὴ μέση τοῦ ποταμιοῦ, ἐκεῖ ποὺ εἶναι τὸ μεγαλύτερο βαθος τοῦ νεροῦ, αὐτοὶ στὴ διαταγὴ τοῦ Κοντονιανιαρίβο, τρούπησαν τὶς μπαντες, τὸ καράβι γιόμισε νερὸ καὶ βούλιαξε στὰ βαθιά μὲ ὅσους εἴτανε μέσα.

Ὅσο γιὰ τὴν Καλοφανζαβα, κι αὐτὴ ἔκαμε τὸ ἴδιο στὸ Μιχαμένα (11), ὅμως μαζί της εἶχε πολὺ λιγότερους πολεμισταδες ἀπ' ὅσους εἶχε ὁ ἀδερφός της, γιὰ νὰ πεθάνουνε ἀντάμα, γιατὶ βλέπεις αὐτὴ εἶναι γυναῖκα.

Στὸ 1890 βρισκόντανε ἀκόμα μέσ' στὸ δάσο 'Αναλαμαχαβελόνα, λόγχες, καρικλια, κι ἄλλα σπιτικὰ πράματα, ποὺ οἱ Σακαλαβιανοὶ τότες τἄχανε ἀπαρατήσει. Γιὰ τὸ γεγονότο τοῦτο, δηλ. τὸ θανατο τῶ βασιλιάδω τους, οἱ Σακαλαβιανοὶ λατρεύουνε σὰ θεῖκὸ αὐτὸ τὸ μέρος τῆς «Συφορᾶς», καὶ τὸ νομίζουν «ἱεροσυλία» νὰ κόψη κανεὶς ξύλα μέσ' τὸ δάσο ἢ νὰ κυνηγήση. Τὸ λένε ἱερὸ δάσο, δὲν πάνε νὰ ψαρέψουνε ποτές τους στ' ἀκρογιάλι καὶ καθε φορὰ ποὺ περνᾶνε μὲ μονόξυλα δὲν ἀστοχᾶνε νὰ βγάνουνε τὰ καπέλλα τους, καὶ νὰ μουρμουρίζουνε μὲ σέβας· «Βασιλιά μας, σὲ λατρεύουμε καὶ γονατιστοὶ σὲ χαιρετᾶμε. Κ' ὕστερα ἀπὸ λίγο παλι, «Σοῦ ζητᾶμε συχώρεση». Κάνε μας τὸ χατῆρι νὰ μᾶς βοηθήσης νὰ περάσουμε ἥσυχα, κι ἂν καμιὰ φορὰ σὲ κακολογήσαμε, λησμόνα το, ὦ Δημιουργέ» (12). Ἂν ὁρκιστῆ κανεὶς ἀπάνου σ' αὐτὰ τὰ δυὸ μνημούρια, ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ πάρη πίσω τὸν ὅρκο του, γιατὶ ἡ ἐκδίκηση τῶ βασιλιαδῶνε δὲν ἀργεῖ νὰν τὸν ἀρωστήση καὶ νὰν τόνε πεθανῆ ἀκόμα. Οἱ σκιὲς αὐτὲς δὲν ἀγαπᾶνε τὰ ψέματα, δὲν ἀγαπᾶνε τὰ παραστρατίσματα ἀπ' τὴ συνήθεια τῶν προγόνωνε. Ὅσο γιὰ τοὺς παντρεμένους, ὁ ἄντρας ποὺ ἀπιστήση πρέπει νὰ ξομολογηθῆ τὸ ἁμάρτημά του στὴ γυναῖκα. Ἀλλιῶς ἡ ὀργὴ τοῦ ἱεροῦ δασου θὰ τὸν καταστρέψη.

Ἀντίκρυ ἀπ' αὐτὸ τὸ δασο εἶναι τὸ χωριὸ 'Αζάνη, ποὺ μαζεύουνται καθε χρόνο τὸ Σεπτέβρη, ἴσαμε 15 χιλιαδες, καὶ μεθολογᾶνε ἐπὶ δυὸ φεγγάρια. Καθε τέταρτο τοῦ φεγγαριοῦ μὲ μονόξυλα παγαίνουν μπροστα στὸ δασο, στὴ μέση τοῦ ποταμιοῦ, καὶ προσεύκουνται στὸν 'Αρπαζανκα τὸ βασιλιά, βαστῶντας πιάτα μὲ βρασμένο ρύζι καὶ παράδες, καὶ σ' ὅποιον μπῆ τὸ πνέμα τοῦ βασιλιά, αὐτὸς βουτᾶ στὸ νερὸ καὶ παγαίνει, λέει, νὰ δώση τὰ φαγιὰ στὸ βασιλιά. Τέτια πανηγύρια γίνουνται στὰ μέρη ποὺ βρίσκουνται πεθαμένοι βασιλιάδες, μάλιστα στὴ Δυτικὴ Μανταγκασκάρη. Σὰν πέρασα ἀπ' αὐτοῦ γιὰ πρώτη φορὰ, μοῦ εἶπαν οἱ μαῦροι πὼς πρέπει νὰ ρίξω ἕνα νόμισμα μέσ' τὸ νερὸ γιὰ νὰ περνῶ πάντα λεύτερος.

'Αναλαλάβα, 30 τοῦ Μάρτη 1907.

LAVASANGA

---

1) Εἶναι ἕνα εἶδος κόρφος, σὰν ποτάμι, ποὺ πάει μέσ' τὴν ξηρὰ ἴσαμε 80 χιλιόμετρα. Ὑπάρχουνε μέσα σ' αὐτὸ πολλὰ νησιά, καὶ σκηματίζουνται λίμνες σὲ πολλὰ μέρια ποὺ πλαταίνει. Ἐκεῖ μέσα, στὴν κατάχτηση τῆς Μανταγκασκάρης, μπήκανε καὶ πολεμικὰ καράβια, καὶ τραβήξανε βαθειὰ ἴσαμε 70 χιλιόμετρα. Πολλὰ ποτάμια χύνουνται μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόρφο, καὶ ἀπὸ τὴ μεγάλη παλίρροια γίνουνται πολλὰ ρέματα καὶ συχνὰ βουλιάζουν τὰ μονόξυλα. Γιὰ τοῦτο πῆρε καὶ τέτοιο ὄνομα.

2) Ραντάμας ὁ Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλιὰς τῶ Χοβάδων, τῆς φυλῆς δηλ. ποὺ μπῆκε στὴ Μανταγασκάρη, καὶ ὑπότοξε ὅλο τὸ νησί. Οἱ Χοβαδες εἶναι ἡ μόνη ἔξυπνη φυλή, καὶ γιὰ τοῦτο ἐμπορικώτατη. Εἶναι σὰ νὰ ποῦμε οἱ 'Ὁβρεοὶ τῆς Μανταγκασκάρης.

3) Κοτονιανιαρίβο=Κότο, σημαίνει παιδὶ ἢ ἄντρας. 'Αρίβο, σημαίνει γίλια, καὶ νιάνι εἶναι συστατικὸ τοῦ ἐπίθετου. Λοιπὸν Κοτονιανιαρίβο— ἄθρωπος ποὺ ἀξίζει γιὰ χιλιους.

4) Καλοφανζάβα. Καλὸ σημαίνει σκιάζορος, δηλ ψεύτικος ἄθρωπος, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ βάνουν στὰ μποστάνια γιὰ φοβέρα τῶν πουλιῶνε. Ἐδῶ ἔμοιε δὲν εἶναι Καλὸ εἶναι Καλα καὶ τὸ α ἔγινε ο, ἐπειδὴ συνταιριάστηνε μ' ἄλλη λέξη!. Καλὰ λοιπὸν σημαίνει κορίτσι ἢ γυναῖκα. Φανζάβα, ἀσημενια. Λοιπὸν Καλοφανζάβα=ἀσημένια γυναῖκα. Τὸ Καλὸ καὶ τὸ Κοτὸ συνειθίζουνται πολὺ γιὰ ὀνόματα, στοὺς Μανταγκασκαριανούς.

5) Οἱ Σακαλαβιονοὶ ἴσαμε σήμερα ἄμα μιλοῦνε γιὰ τοὺς Χοβάδες, τοὺς λένε γρουνάδες (ποὺ τρέφουνε γουρούνια), καὶ κοκκινοτρεμένους, γιατὶ στὸν πόλεμο φοροῦνε κόκκινα.

6) Εἶναι ἕνα κεντρικὸ χωριὸ τῆς περιφέρειας τῆς 'Αναλαλάβας. Σ' αὐτὸ μένει τώρα ὁ μεγαλύτερος βασιλιὰς τῶ Σακολαβιανῶ. ὁ Τοντρόκο, κι αὐτὴ ἡ περιφέρεια εἶναι ἱερὴ γιὰ τὴ φυλὴ τῆς Σακαλάβας, γιατὶ εἶναι σὲ δλύτη θομένα τὰ κόκκολα τοῦ πατέρα τοῦ Τοντρόκο, ποὺ πέθανε ἐδῶ κ' εἶκοσι χρόνια 'Ὁ τωρινὸς βασιλιὰς εἶναι ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς περιφέρειας ὁωρισμένος ἀπ' τὴ Γαλλικὴ Κυβέρνηση καὶ πλερώνεται 200 φρ. τὸ μῆνα.

7) 'Ανκίρα σημαίνει κοχύλια, βάρι νησί, λοιπὸν 'Αμπαριβανκίρο=κοχυλόνησο.

8) 'Αμπασὶ σημαίνει πέρασμα ποταμιοῦ. κέλι=μικρό. Ἤτοι ὁ μοχλὰς τῶ Χοβάδων στὴν 'Αναλαλάβα.

8) 'Ανιαλὰ σημαίνει δάσο. μαχο=ποὺ κάνει, βιλόνα=καὶ ζεῖς. Λοιπόν, σωτήριο δάσο. Εἶναι στὰ βοριανὰ τῆς 'Αμπαντοκόφας, ἑνοῦ δάσου πυκνότατου, ποὺ τώρα ὀνομάζεται Ντοστί.

10) Ὄνομα ἑνοῦ ἀλλουνοῦ ἱεροῦ δάσου, ποὺ βρίσκεται εἴκοσι χιλιόμετρα πιὸ πέρα, ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος.

11) Μιχαμένα=Μίχα σημαίνει γίνεται, μένα, κόκκινο. Μπροστὰ στὸ ἱερὸ δασο Μανοζίρι, γίνεται μεγάλο ρέμα καὶ τὸ νερὸ σὲ ὧρες ὧρες κοκκινίζει, καὶ τὸ μέρος ἀπ' αὐτὸ τὸ φαινόμενο πῆρε τ' ὄνομα.

12) Αὐτοὶ οἱ χαιρετισμοὶ λέγουνται καὶ τώρα μπροστὰ στοὺς βασιλιάδες τους, σὰν περνᾶνε σιμά τους σκυφτοί, κ' ἔχουνε σκεπασμένα τὰ μοῦτρα, μὲ τὰ χέρια τους.

ΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΟΝ ΙΞΙΟΝΑ

'Αγνώριστε τραγουδιστή, σοῦ θάμπωσε τὰ νιάτα
τἀστέρι ποὺ θὰ κλῆς μέσ' στὴν καρδιά σου,
κ' ἡ Μοῦσα τῆς 'Ιδέας θεὰς ἐέρισσα ἀστρομάτα
ποὺ θὄγγιξε, περνώντας, τὰ μαλλιά σου.

Μηδὲ τοῦ ἥλιου ἡ δόξα ἐγώ, μηδὲ καὶ τἄστρου ἡ χάρη.
'Εγὼ εἰμ' ἡ τύχη τἀνθους ποὺ βλαστάνει
παράμερο κι ἀκοίταχτο καὶ κρυφοζῆ, βλαστάρι
μὲ τὴν ὄψη στὸν ἥλιο γυρισμένη,

καὶ λαχταρᾶ, ἀπὸ τὸ κρασὶ τοῦ ἥλιου μεθυσμένο,
νὰ γιομίση τἀπέραντα καὶ τἄδεια,
μὰ πάντα ἡ ρίζα τὸ κρατῆ στὰ χώματα δεμένο
μὲ κάποια ὑγρὰ κι ἀνήλιαγο σκοτάδια.

12 τοῦ Αὐγούστου 1907 *ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ*